

MASKOVSZKI. AZ ÓRÁS

Írta: Lőrinc Péter

Benn vannak a németek! — mondja a Fricc és lassú léptekkel elhagyja a szobát. A hang úgy hull bele a síri csendbe, hogy meg se kavarja a levegőt és az állott és fagyott, mint a februári hajnal és a vérünk.

Olyan egyhangúan ejtette a német a szót, mint sötét bánáti falusi várótermek előtt a vasuti kaľauz: Jabuka, Debelyacsa, Kovacsica, Petrovgrad felé, harmadik sínpár...

— Benn vannak a németek!

A Fricc most szabad. De mintha ő sem nagyon örülne a szabadságának. Kötelességszerű a hangja és kötelességszerű a lépte is, ahogy elhagyja a szobát. Két napig volt a foglyunk és most talán újból mi vagyunk az ő foglyai. Próbálgatom a nyelvemen a dolgok ízét: Mi édeesebb, mi keserűbb. Elesni, vagy újból fogságba esni?! Falhoz állítsanak-e vagy újabb táborba hurcoljanak inkább?! Nem tudok választani. Pár órája még úgy hittem, néhány nap és otthon vagyunk. Nem tudok választani. SS-divízió van a városban. Nem fognak sokat teketóriázni. Nos, mindegy. Tévedtünk. Nem egyszer temettem már magam. Nem egyszer voltam már túl a meggondolásokon. Most mégis erre kell gondolnom: újból túl kell jutnom önmagamon. Szóval, hogy is?! Igen: »egyszer túl kell esni rajta, Egy percnyi szembenézés.« Buta dolog, hogy mindig újból rá kell szánnom magamat. »Die Deutschen sind hier!« Nem nagyon örült a szabadságának. Most puskát nyomnak újból a kezébe és rajta. »LOS!«

Az SS-legények előbb-utóbb beljebb kerülnek majd a szabáinkba. Persze addig is élünk. Az élet nem áll meg egy pillanatra sem az élők számára. És egyelőre még élünk. Csika Mitya, persze még az éjjel, a harcok közepette, mikor ott járt, körülöttünk mint az élő szemrehányás és fájó lekiismeret, figyelmeztetett: »Dobjátok el a német holmikat, amit magatokra szedtetek. Bejönnek az SS-legények és misem menti meg az életeteket.« A szvettert azért még magamon hordom, Ugyan ki ismerne benne rá a Maskovszki órás szvetterére. Szvetter az szvetter És most már utólag talán kissé szégyelném is a társak szemeláttára levetni. Különben is benne alszunk a német ágyakban, a németek konyháján főzünk,ételeiket esszük. Itt minden mindegy. A harcok még folyamatban vannak. Most benn vannak a németek a városban, de egyelőre még folynak a harcok és estére újból szabadok lehetünk. Különben pedig egyelőre mi alszunk Maskovszki ágyában, mi használjuk az evőeszközeit és lehet, hogy újból foglyok vagyunk már, de jól élünk. Jobban, feltétlenül jobban, mint Maskovszki, akinek a lakását foglaltuk el tegnap este.

Vajjon ki lehet ez a Maskovszki, aki átadta teljes vagyonát. Akinek egyszerűen végrendelet nélküli örökösei vagyunk. Az ajtaja zárva volt és vékony cédulára jellegzetes vékony szálkás gót betűkkel rá volt írva — »Ideiglenesen nem fogadok el órákat javításra.« Az ablakon át másztunk be a lakásba és egy ott talált fejszével utólag, belülről nyitottuk ki az ajtaját. »Egyelőre nem fogadok el órákat javításra«! Jó tréfa. De, egészen bizonyos: A Maskovszkiakban nincs humor. A fasiszta németek nem ismerik a humort. A más rovására még itt-ott tudnak nevetni. De önhumoruk aztán igazán nincsen. Nem is csuda. Amyi öldöklés után igazán hinniök kell hazugságaikat, vagy rögtön kövessenek el öngyilkosságot. SS-legények — civilruhára húzott egyenruhában! Ezt sem gondoltuk volna még nemrégiben. Annál veszélyesebbek, amíg még ott a fegyver a kezükben. És amíg mi fegyvertelenek vagyunk.

Mert humorról itt azután igazán nem lehet szó. A lakosság megnyugtatósa szempontjából, rendeletre, írta ki az aijtájára Maskovszki azt az »ideigleneset«. Rendelet, nem humorérzék. Mindegy. Ő bizonyára ott zöldül valahol, hátonfekve, a hóban, az erdőben, valamelyik útszélén, fagyott archússal a megnyílt pofáján, körülötte a szétszórt ingek és gatyák meg egyéb holmik, munició, meg katonakenyér, a fagyottvéru lovak, mi meg itt fűtjük el a fáját, ahogy a Lehmann éléstárát sütjük-főzzük. Kint meg ropog a Katyusa, sistereg a géppuska és az SS-legények uniformisban a civilruha felett rohamozzák az utolsó szovjettámaszpontokat a városka házaiban.

Ki hát ez a Maskovszki, akinek a vendégszeretetét élvezzük, amíg ő talán épen az a keményrefagyott tisztazöldszínű hulla a Ratzebuhr-Landecket összekötő országút egyik erdőszélén. Én vagyok az egyedüli a szoba regényíró-együtteséből itt a landeck-i harcok közepette és vállalom kell az anyaggyűjtést, a leendő regényhez. Lehet, hogy egyikét percen belül belép egy SS-legény és szó nélkül belémli, de addig is élünk és végezzük a munkánkat. Fát kelle hozni, hiába kell érte kimeneni a golyózáporba; vízért is el kell menni, enni kell, aludni kell, a szükségletet is el kell végezni, ha azt esetleg idebe végezzük is el a vödörbe, hogy sokáig ne gugoljunk a süvítő sistergésben. Szerencsére éjjelidénye is volt a Maskovszkinak. Legényember létére. Ez is jellemzi őt. Egyáltalán egész életét és jellemét meg tudom állapítani, kirajzolom őt magamnak, mintha csak itt állna előttem. Harcolni, elesni, humor nélkül élni, igen, mindez nem áll ellentétben az éjjelidény használatával. Az élet mindig is bonyolultabb volt, mint az elképzelések.

Most a templomtoronyról lelőtték a német megfigyelőt. A lakásunk két utcára nyílik és az egyik ablak előtt pár lépére ott a templomtorony. Kissé megsérült, Persze ott a reflektor mellett a géppuska is. Hídegen süvít a szél a téli Pommerániában. A szovjetcsapatokat lengyelek követik. Ők lesznek itt a megszállók. Sok itt csakugyan a lengyel név még ma is. Ez a Maskovszki is. Lengyel, vagy német? Makedón bizonyára nem. A makedónok ma tudnillik szabadok és a vics helyett újból a saját szkit tették nevükhöz. Mi ez a Maskovszki?! Legény vagy özvegy? Ezt nehéz megállapítani. Csak a levegője maradt itt a szobában. Dancigi lengyel persze, mint az itthagított útlevele mutatja. De jó német. Fasiszta? Már 1936 óta német állampolgár. Azóta nem hosszabította meg az útlevelét. Három falióra a szobában, négy falióra a konyhában ami műhelye is volt. Kisvárosi, legény nélkül dolgozó órásmester. Félproli. De a mesteri öntudat nagyon kiegyenesítette a gerincét. És szereti a bútorokat, a tárgyakat, holmikát nagyon. Túlszűfolt a szobája. Persze, háborús holmi. Vagy hat asztal a kicsinyke szobában. Jól megszedték magukat a más népek rovására. Lengyel holmi. Vagy szovjetorosz? Egy ing a szekrényében; nini: Beograd. Velyko Petrovics van belenyomtatva. No lám! Drága jó Maskovszki nevezetű zöldszínű fagyott hús! Hát így vagyunk? Nem: a szvettert nem vetem le! Most már igazán jogot tomálok hozzá. Csak magamban hajtogatom, hogy el ne felejtsem mit kell mondanom ha belép az SS-legény: »Kriegsgefangener jugoslawischer Offizier! Schon vier Jahre. Kein Gewehr. Krank! Keine Angst!«

Stévo fut át a szembenlévő házból. A szembenlévő ház már ég. Éppen, hogy megmenekültek a bennelévők. A benne lévőek? Nem, csak a hadifoglyok. A szovjetkatonák ott maradtak. És már nincsenek. Stévo most teljesen pucér. Semmije sincsen. Kéziratait is elvesztette. Most már igazán mindegy minden. Most már azután sohasem ír többet az életben. Akár a festő Vlájko. Akinek még az osnabrückeri fogolytábor bom-

bázásakor égett el minden képe. Pár hónapja volt még csak, igaz, de azóta még nem volt ecset a kezében. Odahúzódtak még az este, hogy mint a tanács tagjai megbeszéljék a dolgokat. A holmiját Andrejánál hagyta, akivel közösbe élt. Majd visszatér hozzá a tanácskozás után. De mire befejezték a tanácskozást és ott akarták hagyni a házat, egy nagy muszka feketén odaállt eléjük, mint valami templomtorony. »NJET! innen ki senki sem megy a házból. Ott aludtak. Aztán reggel benn voltak a németek. Jöttek fel a templom felé. Nyíltan, egyenesen, kiállva. Akkor megszólalt a padláson a géppuska. És rakásra hulltak az SS-legények. Ágyúztak a házra. Azután kézibombások kerültek sorra. Órák hosszat tartott a harc. A ház már égett, amikor kiugráltak az ablakon és átfutottak a tulsó oldalra. Akkor hallották, amint egy SS-legény mondja »Vége. Likvidáltuk az ellenállás utolsó fészket.« Steva megilletődött. A szovjet csapatok még az éjjel elhagyták a városkát. Csak itt-ott hagytak pár géppuskást a padlásokon. Most már tudja mit jelentettek a szavak, hogy »NJET!« Ezt a házat senki sem hagyhatja el. Aki tud az én titkomról. Arról, hogy én itt tudatosan feláldozom magam a hazáért, a népek szabadságáért! A kézirat?! Nem, az nincs meg. De Andrej sem. Egy szobába betörték az SS-legények. Kihurcolták a mieinket a golyóhullásba. Ott folyt le a kihallgatás. A kapitány alulról fektette Andrej állára a mitraljet csövét, úgy kérdezte: hol vannak az oroszok. Andrej nem tudott németül. Valamit makogott. A mitraljett kattogott és Andrej nincs. És nincs a kézirat sem. Stéva talán fog még írni az életben. Stévát roppant energiák fűtik és ő hiszi, hogy mindig tud olyat alkotni, ami eléri, sőt túlhaladja régi írásainak szintjét.

De tulajdonképpen mért fontos ma a kézirat és mért oly fontos Gyókának is a volt-nincs hegedűje? Elvesztette — és nincsen. És olyan egyszerű mindez. Ő különben is akkor vesztette el a hegedűt, amikor még szabadnak hittük magunkat. Amikor nekivágtunk a nagy keleti útnak, hogy minél előbb hazajussunk. És amikor Landecken túl, alig, hogy Fricsbe értünk és a lengyel lányok felsütötték nekünk a helység dísznait — már jött az első hír: SS divízió a láthatáron. Akkor volt, hogy még elbámultunk az őrnagyon és négy közlegényén: megfigyelték a németek egy őrjáratának mozgását és cigarettás lazasággal álltak egymással szemben és megtanácskozták az ügyet. Azután egyenesbe jutottak és határozathozatalra került a sor. Eddig egyenrangúak tanácsa voltak, most hogy az őrnagy parancsot adott ki, parancsba adta a közös határozatot, hirtelen eldobták a cigarettát a bakák és vigyázba vágták a bokájukat. Tetszett. Az SS divízió közeledése annál kevésbbé. Azután jött a parancs: Vissza Landeckbe! Mert akkor már az élen haladó pár orosz volt — fogolytársat likvidálta egy előretolt német csapat. Viszsa! Ki kocsin, ki gyalog. Galoppban a megrakott társzekereken a koffereinkkel, amik még mindig megvannak és ratja a koffereken a mi ványadt emberi ijedtségünk. A nagy erdőn fogott, havon bolyongó, kiéhezett lovak, amiket még pár napja a zöldrefagyott hullák irányítottak, most utolsó erejük adják bele a rohanásba. Itt-ott megállnak, minden üzött haja dacára és hiába ostor és hiába pánik, amit a lovak még esztelenebbül élnek át, mint mi emberek, csak könnyíteni, csak lehajlítani a kocsiról a sok vacak cókókat, csak indítani, pattogtatni, ordítani és kikerülni, megkerülni a babiloni zürzavarban, kocsik ezreit, emberek százait, ágyúkat, lovasokat, gyalogosokat, most-felszabadult orosz anyákat lengyel fiúkat, olasz gyerekeket és látod, még van időd rá, hogy azt is megfigyeld: az orosz katonák hármass fogatjai a nagy Babelben sohasem akaszknak más kocsikba, olyan ügyesen kerülnek ki a kocsik, lovak, emberek csapatait anélkül, hogy lassítanának, hogy elnézed és

múlik az idő és szinte észre sem veszed már, hogy ezeket a hullákat már láttad egyszer máma és ebből látszik, hogy már itt járunk újból, valahol Landeck alatt. Gyókat még látjuk, ahogy, nini ma nem is sántít, igyekszik előre és még átvillan, jaj ez a Gyóka nem jutott kocsihoz a fájós lábával, a sérvével ebben a nagy rohanásban és fut velünk a kocsin, már látszanak messziről a reggel otthagyoit landecki égő házak és a romok, amikor elvillan a szédülésben a havas árokcsélen egy hegedű-előtted és már meg is érkezünk és szállunk le a kocsirol és kapiuk a parancsot: A főúttól északra fekvő házakba vonulunk, a főutcától délre az orosz csapatok fognak táborozni: az lesz a harci terület. Már újból kímélnék bennünket az oroszok, mint tegnap is, amikor felszabadítottak és amikor a felszabadító órnagy első szava az volt: »Volt halottjuk? Rajta voltunk, hogy megkíméljük a táborot, tudtunk magukról itt.« Berkezik Gyóka és nem törődik a fájós sérvével, csak keresi a hegedűs kocsit és sehol sem találja. Hát éppen a hegedű volt olyan nehéz, éppen azt kellett lehányi a kocsirol? Gyóka most teljesen pucér. Volt egy pár szerzeménye. Az első crnagórai kompozíció, arra nagyon büszke volt, meg a Kipjatok, az talán meg lesz valakinek másolatban; ha azt is el nem vesztette; vigye ördög, majd csinál ő még jobb szerzeményeket, csak kerüljön haza, de a hegedűje! Nem, druzse, ilyen hegedűm többé nem lesz, ne is vigasztalj. Te csak a tudományos munkáidat, meg a regényed kéziratát vesztetted el, no igen, hiába hamisítottuk a »Gepprüft« pecsétet, mert most mégis elveszett; de újból megírhatod, legalább is a tudományos dolgokat, sőt nagyobb könyvtárt használhatasz majd hozzá. De Stradivári nincs többé. Ez a strassburgi hegedű volt az utolsó, ami nekem hegedült. Gyókának persze a hegedű fáj a legjobban. A kompozíciókat a zenekar kívülről tudja és bárki bármikor lekottázzhatja. De a hegedű... Strassburgban bukkantunk rá és a tábor vette meg neki a hosszú évek zeneelvezetéért és a bizalmi adta át a koncert bevezetéseként nagy beszéd kíséretében és most az volt a legnehezebb a kocsin, éppen azt kellett lehányi róla.

A szobát még nem lehet elhagyni és már egész otthonosan érezzük magunkat benne. És az egész házban. Sütünk, főzünk, mert élni kell és elvégre csika Mitya sem lehet el étkezés nélkül. Maskovszki persze nem étkezett odahaza, legényember volt. Semmi éléstár nincs a lakásában. Egy pár butélia bor, no, a borhoz azután igazán értett; élvezet meginni a borát és tudni, hogy ő zöldül a hóban, míg mi még egyelőre a borát isszuk és talán csak holnap kerülünk sorra. Persze Maskovszki, az órás, nem maga itta volna meg a borát. Nem, ezse ágában sem volt, hogy egyedül borozzasson. Egész más volt az izlése. Nagy nőbarát volt az óráslegény. Nagyobb élvezet így inni meg a más borát, ha az ember tudja kinek a borát issza. Szinte úgy érzi nem is lopás, hiszen az órás adja, aki most az egyszer nem kis női csukákat itat. Furcsa kisvárosi, kispolgári elképzelései voltak Maskovszki barátunknak a szerelemről. Persze Németországban vagyunk és hozzá Pommerániában. A junkerek, a dzsentrik, a nagyvívó, nagyvadász, vidéki, műveletlen, olvasatlan bizmarki emberek hazájában, akik, hogy is hívják a pommerániai kispolgárok Benickinjét meg Estrutját, no a Krokerét, szóval valami Curts-Maleri elképzelései voltak itt a 2 ezer lakosú Landeckben a legényszerelemről Maskovszkinak. Persze, azután meg jött a fasizmus: a nő kezébe főzőkanál eszmekörrel, a nő lenézésével, a »hősiesség« kultuszával. És mi is lehet a fasizmus pommerániai elképzelése a hősiességről? Pár vadásztrófeum, szarvasaggancs a falakon, az ajtó fölött, hogy annál inkább imponáljon a legényember a becsábított nőnek, aki talán szívesen csábította is el magát ilyen aggoncsos hősköktől.

Maskovszkit már úgy ismerem, mintha évek óta vele laktam volna. Maskovszkinak csakugyan nem felelhetett meg Dancig. Valószínűleg itt is született ő Landeckben, valamikor az őskorban, mamutvadászok idején. Az ágya függönnyel szigetelt külön oázist alkot a szobában. Szerelmi függöny választja el a romantikus ágyat a prózai munkának szentelt többi részétől a szobának. Látom Maskovszkit, hogy vezeti be a nőt a függöny mögé: »En diszkréten kívül maradok, látod mennyire értek én hozzá«. Még az ajtó maga is függönnyel zárt, senki meg nem lát, ha belépsz. És addig szórakozz, míg én ágyonkívül vetkőzöm és kitöltöm a butéliából a jó burgundit. Ott vannak látod a képeim, a folyóirataim, a könyveim. Nem akárkivel adad, látod magad össze. Én szeretem a művészetet, az irodalmat és a zenélőórákat. Már a harmadik szarvasaggancs került az ajtó fölé. A negyedik egyelőre még lent van a lim-lomban, a negyedik férj még várja, hogy felszarvazzam!»

Követem Maskovszkit az elfüggönnyezett ágy függőnye mögé, beléfelek az ágyba és találmra kinyújtom a kezem: így nyújtotta ki egykor élőkörében az órás is. És az akadt a kezébe, ami ma nekem. Az éjjeliszekrény lapján folyóiratok: Maskovszki katolikus volt és jókatolikus egyházi folyóiratok vannak a szekrényke lapján. Ledobálom őket. Nem érdekelnek. Pornográf képeskönyv akad a kezembe. Hát így állunk Maskovszki barátom? Szarvasaggancs, butélia, Szent Antal és meztelen férfi, aki meztelen nő kezébe csúsztatja a vesszejét. A falakon újságból kivágott szentképek között kivágott meztelen női combok és meztelen női mellék képei és hősiess amazonok is sorakoznak ott fel, faszta »művészi« képek reprodukció.

Az ablak előtt, az utcán kocsik áll. Három kocsi sebesült. Senki sem ér rá foglalkozni velük és ők még élnek. A lovak ott állnak a szekerek előtt. Csendes, kocsibafozott lovak, a sebesültek még élnek és élni szeretnének. Mozognak, helyezkednek, fekszenek egymáson. Az egyik helyezkedése közben félig kocsin kívül kerül. Nincs ereje hozzá, hogy visszatornázza magát. Lóg le a feje a felsőteste a kocsiból. A másik sebesült rajtafekszik a törzsén, így nem esik ki a kocsiból. Haldoklik és egyre súlyosabb a teste. A kezei már idestova a földet söpri. Összevissza, egymás testén fekvő, lógva, függve, három kocsi sebesült az utcán. A kocsik előtt, befogva hat ló. Az erdei, hetek óta tartó harcok a havas télben nem nagyon juttatnak táplálékot az állatoknak. Kíéhezettek. Valahonnan szénaszagot szimatolnak. Megindulnak. Vonják a kocsit maguk után. A haldokló keze söpri a földet. A rajtafekvő halott súlya lefoga, nem esik ki a kocsiból. A -kocsi lassan halad, befordul egy udvarra, ott a színpad elé áll, a ló falánkan falja a szénát.

Benn meg a Maskovszki szüleinek nagyított fényképei a falon. Nagyon valószínűtlenekek. Nem, ezek nem szülők, ez maga Maskovszki és egykori Gretchenje. Lebontott haj, azután az újabb kor betör ide is és Gretchen rövid hajjal borul a katona vállára. A katona mellén vaskezeszt. Gretchen nyakában aranykereszt. Azután újabb fénykép. Itt már horogkereszt díszíti Maskovszkit, az özvegy legényembert. És a falon bekeretezve a Schneidemühli sportversenyek egykori, husz év előtti diplomái. Súlydobásból — harmadik. Atlétikában 450 pont. És egy kissés szakadt selyembugyi a sublót elfelejtett mélyén, egy éjjeli edény az ágy alatt, szerelmi függöny a Himmelt körül. No, de mit is beszélek. Nem, nem Curts-Maleri elképzelés a függöny. Lehár dal lehetett az egykori Bécsben: Maskovszki fénykorában, ahonnan eredt az ötlet. Kár, feltétlenül kár, hogy egyelőre nem fogad Maskovszki órajavítást és kis női csukákat és csak az a szerencse, hogy Landeckben -jelenleg nincs is senki, akinek ideiglenesen szüksége volna az órajavításra. Utótt a 12-ik

óra. A Maskovszkiak 12-ik órája. Igaz, mi még egyelőre ismételtetjük magunkban, tanulgatjuk az olosó szavakat az esetleg belépő SS-legényeknek szánva: Kriegsgefangener jugoslawischer Offizier... Schon vier Jahre... Krank... nehogy úgy járjunk, mint Sógor a vékonydögájú gyámoltalan orvos, aki orosznak vélte a lepedőt magára terített, erdőből befutott SS-legényt és oda-lelkedezett felé kis orosz tudásával: Vi nas oslobodili... pedig orvosra igazán mindig van szükség s idestova, ha soká tart ez a nagy árárdó, hát fogorvosra is lesz szükségünk... de ha belepusztulunk is, ami ma nagyon valószínű, csak az nem bizonyos még, ma lő belénk valami litván, vagy holnap valami bányati SS hóhér-fiú... mindegy... ez csak a mi egyéni életet eljátszott rossz számításunk, hogy hát épen most a végén, amikor már annyiszor volt rá azelőtt is alkalom... de ez igazán nem lényeges... Maskovszki nincs és a kis Karl Albert, akit Gretchen aranykeresztes melléhez szorított, ha még él valamelyik erdőszélen, hát szintén civilruhát hord a formaruhája alatt.

Ha el is tartanak még az uccai harcok s főleg a harcok az erdőben — mi jól élünk. Mert ki találta ki, hogy a németek éheznek? Maskovszki persze legényember, s csak borokat tartott odahaza, de a folyósón túl, Léhmannék bizony még hozzá sem nyultak a vágott disznóhoz és egyik hordójuk szalonnával, fussal, másik hordójuk zsirral tele a pincében meg ott a jó krumpli, a spájzban vagy száz üveg befőtt és gyümölcsíz. Nini, jó gazdaasszony volt a Léhmanné, itt még vízi uborka is van. Mi is átköltözünk étkezésre. Illeendő mielőbb túllenni a Léhmann éléstárán, hiszen ott a pártigazolvány a szoba falán és nagyon rendes pontossággal csinálhatja a gyilkolást, mint ahogyan kereskedelmi levelezését is pontosan vezette s csak mi hánytuk szét — mi délkeleti barbárok, balkániak a Balti tenger partján. Mert mi nemcsak a szalonnás-hordó és befőtt titkait kutatjuk, de belekutatunk a pártigazolványos Léhmannok üzleti és privátlevelezésébe is. Hát nagyvárosban, a proli talán csakugyan éhezett, ámbár Sztanimirék azt sem hajlandók elhinni, de itt a landecki falusi kispolgár még 1944/45 telére is disznót vágott, krumplit vermelt és cseresznyét főzött be. Nem hiába rabolták össze a félvilág kincseit. Persze, egyének a landecki kispolgárok is és ki cseresznyét, ki meggyet tett el télire és Lehmann nagyon jó, száraz, pedáns férj és családapa és gondosan ügyel rá, hogy rendben legyen számlája, levelezése és felesége havi tisztulása, míg Maskovszki a falu órásmestere inkább a függönyökre gondolt meg az agganocsokra és nincsen olyan szobafala — függönyön belül, vagy függönyön túl, — amelyet a fasiszta »művész« »Józan Miska 30 éves korában« — szerű családi képei és a pornográf kivágások mellett ne boritna egy-két kisebb-nagyobb tükör. Egyén Maskovszki és egyén Léhmann, de egyként hordják a pártigazolványt és vaskeresztet és egyként gyilkolnak, csak Maskovszki talán kevesebb rendszerességgel csinálja, szanaszét hányja a holttesteket s ha nő akad közöttük, előbb meztelenre vezközteti valami homályos erdei pátaik tükre előtt.

Mert mi is egyének vagyunk. Egyikünknek a kézirat, másiknak a szobor, harmadiknak a hegedű fáj, az ócska straszburgi stradivári. Kinézünk az ablakon: figyeljük az utca életét, mozgását, rajta tartjuk újunk a városka életének ütőerén, megőrülünk a katyusa géppuskás huzamos zenéjének, de közben Zsuga — Léhmann ruhái között válogat, csika Mitya trápestig nem enne, ha elé nem tálnak, fiára gondol, a felszabadító hadsereg tábornokára, míg mellette a Mester kenyér nélkül két kiló szalonnát fal be egy ültő helyében. Sztanimir az ágyúcsatát megszakítja vitájával: Minden németet agyon kell ütni, aki német, az bi-

tang, az fasiszta, az kiirtandó. Hiába mondd, hogy a százezer táborkor országában az első táborok lakói nem mi voltunk, de németek maguk és oka-foka van mindennek és ugye most két napja a felszabadító szovjetcsapat harcosa is azt mondta és pedig a heves harcok közepette, amikor bármely pillanatban, maga is odaveszhetett volna, ugye még akkor is azt mondta a baka, nem is a politkom de az egyszerű baka: »Azért jöttünk: felszabadítsuk a német népet a fasiszta járom alól«. Mert nem a bosszú, de az utabb ilyen gaztett lehetetlenné tétele a cél... Sztanimirt nem lehet meggyőzni... Hajtogatja a magát és ugyanakkor a maga részére igyekszik lefoglalni a pince búvóhelyét nagyobb tűzérési tűz esetére úgy, ahogy már tegnap, felszabadulásakor, amikor a szabadságnak örült mindenki, amikor még csókolóztunk boldog-boldogtalanul és amikor az antifasiszta tanács legalizására készültünk és kihirdettük, hogy most minden a táborban népi közvagyon és az élelmezést is közösen szervezni fogjuk — akkor ő, Sztanimir akkor ő a maga számára igyekezett biztosítani a raktárból egy vödör marmaládét: mert ezek azok »a szélsőségesek« akik mindezt, egy kis réteg »mindenét« akarják és éppen ezzel gáncsolják el a széles tömegek megmozdulását, amelyek meghozzák a mindent.

Felfedeztük mégis a mélypincét és most ott ülünk míg működik a Katyusa. Szép volt a felszabadulás, habár abban a pillanatban nem is tudtuk felfogni még teljesen a jelentőségét a dolgoknak. Csókolódtunk és vendégeskedtünk. Felsorakoztunk az éjfél órában a szovjetkatonák előtt, az őrnagy beszélt, a hatalmas ő ott állt, rettentő jóindulatú nagy komolyságában, csókolhatjuk, dugdoshatjuk a cigarettát a szájába, mosolyog, szörnyen örül velünk mozdulatlan, masinkás szobrosságában — és az eddig aludt bánáti, mostanában reakcióból átnyergelni igyekvő alvezredes, minden kofferjét cepeli a vélt apelre és megkérdezi »Hát mégis van rá érkezésük, átkergetnek a németek mégis az Odrán?« Mert nem mer német álmából — szovjet valóságra ébredni még.

Nem tudjuk. Ma nem tudjuk. Talán csakugyan átkergetnek. A Zsukov gyors csapatai szabadítottak fel és nincs szovjetlovás, aki napi 60 kilométer havon-lovaglás közben oda ne kiáltana: »Na Berlin! két hét múlva Berlin alatt lesz Zsukov. Hogy azután az előnyomuló ék szélén egy 2000 lakósu falu ide vagy oda tartozik-e ideiglenesen — nem lényeges. Az ék csúcsába küldenek minden erősítést. Csak előre! Na Berlin! De a Sztanimireknek és Zsugáknak ezt hiába is magyarázod...

»Los« »Raus aus dem Zimmer!« Ránkirányozódik néhány mitraiyett, az SS legények durván lendítenek rajtunk, kipenderítenek az utcára. Lám! Rá sem értünk elmondani a már begyakorolt mondókat: »Kriegsgefangener... Krank...« Vagy ötvenünket tereltek össze néhány közeleli házból a templomtérré. Hát így! És most? Hová? Hát mégis bekövetkezett az előrelátott vég és újból hozzá kell edzenem magam a halál gondolatához. Hát jó. Csak legalább golyó legyen. A fuldoklás levegő után kapkodását nem bírom el, így — elképzelésben. Nos, hát mindegy. A fontos: gondolatban legyen túl rajta. Menjek rászántan a halálba. Ez a technikája a dolognak: gondolatban kell előbb lemondani az életről, annak apróseprő jelentéktelenségéről, azután a tényleges halál már nem nyújthat meglepetést, szenzációt: jelentéktelenségévé törpül az elképzelés mellett. Ez a dolog technikája. Csak ehhez kell érteni — és bátran hősiesen halhatok meg. Ahogy illik és ahogy elvárják azok, akik talán bennem látják még tanítójukat. Más lehetne gyáva, más, aki csak önmagát képviseli itt, de rólam nem is tudják feltételezni a barátok, hogy gyáva lehetek. Én bátor kell hogy legyek, mert ezt várják el tőlem... és senki, bitang, uniformis alatt civilruhát-hordó SS-legény en-

gem ne lásson remegni. Mit itt Titó katonáit képviseljük és bátran kell, hogy meghaljunk. Persze kár, hogy Margit már túl van minden új szerelem lehetőségén. Ez nagy kár, könnyebb volna, ha nem látnám, hogy igrékszik e pár percre visszatartani könnyeit, hogy mosolyogva bátoríthasson... mert nem fog beleszeretni senki másba és mindörökké engem fog siratni.

Visznek az SS-legények, nem tudva hová. Tele van velük a városka. Ott ülnek a havon a géppuskák körül. Pihennek. A most kapott híreket tárgyalják. Aztán ránk néznek. Ördög vigye: Nem könnyű bátor szembenézést, halál, megevést szivattyúzni magamba. Egyre újból kell bátorítsam magam. Pedig hányszor volt már... És mindig előlről, újból kell rászánjam magam... Az SS-legények nevetnek.

— Hova viszitek ezt a bandát?

— Még nem tudjuk...

— Csak likvidálni mieelőbb! Ne cipeljük magunkkal aggságnak, — és mutatja a szokott kézmozdulattal a fejkurtítást.

Áldogálunk a divízió előtt. Azután újra megindulunk, ki a városkából... A Frics felé vezető úton. Kohén Leó, a lord, még bízik az életben. Csak a zsidót ne sejtse meg benne az SS-legénység. Hozzám fordul, bemutatkozik.

— Lazar Kovacevics vagyok — mondja és hozzáteszi:

— Hát téged hogy hívnak?

— Petar Petrovics — és nyujtom a kezem.

Összemosolygunk huncutul és már mindenki tanulgatja új neveinket. Derülátó, vidámító história ez a név-változtatás a halál torkában. Megmenekülhetünk még, ha csak a zsidókat éri. Mindannyian megkönynyebbülünk. Csak rajtam villan át egy osnabrückeri tábori história. Egy haldokló, beteg, öreg zsidó arra kérte a rabbit, adjon rá más nevet — meg ne találja a halál, aki régi neve és címe alatt keresi. A rabbi megtette, de a halál túljárt eszükön. Hiába no, ma már a halál istene is nemzetségközi — megtalálja akit keres más nemzetség totem-területén is. Talán inkább illene, a halál előtt, hirtelen tömören átélnem dióhéjban egész életem: egy modern regényíró feltétlenül itt fogná meg a dolgot: 2 másodperc tartamába sűrítene össze az egész életet, az egész regényt. No, de én ezen már igazán jó egynéhányszor túl vagyok... és meg is írtam már mindezt. Mosolygok... mennyire irodalmian és túl a magamsainálkozáson életem meg az utolsó pillanatokat. Pedig sajnálom és nagyon szeretem magam. És túlon túl értékelek mindent, amit én alkotam, ami velem van összefüggésben... de most talán éppen azért... azt értékelem, amit meg kell tudnom csinálni... szépen meghalni, bátor szembenézéssel... példaadással... Így, így... itt foghatom meg a dolgot: hiúságomon át!

Nevetgélünk. Az SS-legények is nevetgélnek. Az egyik cigarettával kínálgat bennünket. Hát ez már igazán a közeli likvidálás jele. Hát... legyen...

Kis térségre érünk, amikor megszólal a katyusa. De pompás muzsika! És hosszantartó. Meg erőteljes. Az SS-legények cinikusan nevetnek mindenben. De a katyusát nagyon respektálják. Veszélyes leányzó. Nemcsak szerelmét őrzi meg. Az SS integet. Húzódjunk vissza... a házak mögé. Ők maguk is fedezéket keresnek.

Összenézünk. Nekiindulunk. No, most szóljatok soká drága katyusák! Előre! Gyors lépésekben menetelünk vissza a házak mentén... az elhagyott lakások felé. Odaérünk Maskovszki, az órás lakása elé, Már mások, SS katonák, tanyáznak benne. Tovább. A malmos háza elé érünk. Felfutunk a lépcsőkön. Még pár pillanát. Eлтүнünk a folyósókról nyíló földszinti és emeleti szobákban.

Hirtelen megelevenedünk. Megvidámodunk. Felszabadultan beszélünk mindannyian. Most eszmélünk rá: különböző lakásokból kerültünk össze. Nem ismerjük egymás élményeit. Utat tör a felgyülemlett közlési vágy. Új életet nyertem csacsogunk, mint akik túl vannak minden lehető veszélyeken. A katyusa meg énekel, az ágyúk zenegnek a malom körül. A kis Dejan, a szobrász-sztratégia még most is fáradt.

— Egész éjjel dolgoztam. Meg sem értem, honnan vettem hozzá az erőt.

— De hogy történt?

— Két csoportban vittek ki. Talán maguk sem mertek ott dolgozni a golyózápokban az SS-legények, vagy minden emberre az erdei harcokban volt szükség, talán. Szóval minket kényszerítettek rá. Ott dolgoztunk, ástuk az árkokat egész éjjel a sístergő süvítésben, a világító golyófűzések útja alatt.

— Két csoportban mondd?

— Igen előbb négyünket a Rása csoportjából. De éjjel után egytől reggel hatig egyfolytában. Ránkfagyott az izzadság. Tudod nincs semmim, váltóruhám, a tegnapi futás óta. Azt hiszem csak a félelem tette, hogy nem kaptam tüdőgyulladást.

— De ez konvenció-ellenes... hallatszik még valahonnan.

— És hogy minket most likvidálni vittek...? Fontos, hogy élünk. Éjjeltől mindaddig élveztem az életet. Talán el sem hiszitek. Egyre azt hajtogattam: Még élek, még szép az élet. Még élek. Élvezd ki, amit még nyújthat. Még mindig élek... Amíg ezt mondogathatom — még élek és izzelem, kóstolgotom: az élet ízét a nyelvemen. Édes! Az élet, édes. Ez tömondat. Jobb tömondat — példa, mint az, hogy »a kutya ugat«. De nagyon jó példa ez: »A katyusa énekel.« Amíg a katyusa énekel — én élek. Ez jó. Nagyon jó. Hogy élek. Mindennek dacára.

Hiába. Dejánnak kicsit agyára ment az éjjeli lövészárók — ásás a világító golyófűzések alatt.

Vlada, félbe is szakítja.

— Hadd el, én tudom csak milyen az élet ize. Betör egy SS-legény a szobánkba. Még az éjjel folyamán. Se szó, se beszéd, belénklő. A sőtétben, szerencsére, nem talált el. Ordít, hogy mi öltük meg a kameráját. Aztán térül-fordul, otthagy. Ki tudja megérteni az SS logikát!

Rade nevet.

— Óvatosan nyitja ránk az ajtót egy SS-legény. Előbb a masinka csövét dugja át a résen. Aztán áttett kezével szerencsésen rátapogat a hátizsákomra. Magához veszi; tovább kutat a tolvajló csöndben. Valaki megmozdult közülünk. Kattan a mitralyett. Egyikünk megsebesül. A sőtétben nem tudjuk, ki. Ki az, aki most már kiengedi elerőtlenedett kezéből a koffert. Azután becsukódik az ajtó és újból csönd. Az SS-legény eltűnt zsákmányával. Csak pillanatra láttam a profilját. De tudom, hogy ő volt, az aki reggelre bátrabban állított be. Megkért: Sebesült a lóva. Nagyon szereti. Nincs szíve hozzá, hogy belelőjön. Megkért. Tegyem meg, löjjem le ne lássa szenvedni. Ő nem tudja megtenni. Mindig is az volt a hibája: túlyongéd érzékeny; mimózaelkű. Gyorsan elérzékenyül. Megsajnáltam a kis érzékenyt. Lelőttem a lovat. Jaj, de rég nem szorított puskát a kezem... és akkor a lóba... Ahelyett, hogy belé... a kis gyöngébe...!

— Még tegnap azt mondta egy muszka: Biztro domoj, vi nužni maršalu Titu... Csak minél előbb haza, Tito marsálnak szüksége van rátok. És most újra itt vesztegelni, várni — megölnék-e és mikor ölnék.

meg, így, fegyvertelent. A muszkák meg sorra hajtogatják gyors lovaikról: Vperjod na zapad! Nyugatra, előre! Na Berlin!

Beesteledik, két ágy, egy kaucs van a szobában. Ennyi jut részünkre. Legkisebb vagyok. A bölcső jut rám. Beléfekszem. Kipróbálok. Felhajtott térdekkel, háton-fekve belegyömöszölhetem magam. Bölcsőm? Vagy koporsóm? SS-katonák ki-be járnak, az ágyúkj zengenek, Katyusa énekel. Tulajdonkép — a kettő egy. Csak két mozzanata ugyanaz életfolyamatnak. Bölcsőből — koporsó. De koporsóból — bölcső! Az új élet legyőzi a halált. Ezt már Hegel is tudta és fejtegette. Vigasztaló?

Tépegetem az okmányaimat, leveleimet. Hatalmas SS-legény lép be. Hollandus, 18 éves, Herkules. Rózsaszínű, gödrösarcú, hullámos, szökehajú. Szép. Még érzik rajta az anyatej szaga.

— Hogy mióta? Harmadik éve. Harmadik éve járom a csatákat. Ölni? Hozzátartozik az élethez. Fáradt vagyok. Két óra múlva vissza kell térnem az erdőbe, Lepedőt vesz ki a malmosné szekrényéből. Kiszabja. Magára teríti.

— Tulajdonképpen nem illik lopni, — mondja a 185 centis holland baba. Én nem is lopok, ha nincs rá szükség. Ölni? Az más. Arra tanítottak. Azt várják tőlem. Azért fizetnek. Azért az enyém a világ.

— No, igen. Négy polgárit jártam. Azután — nem lehetett tovább. Kedvem sem volt hozzá. Dolgozni? Inaskodni? Nem. Nem. Indonéziáról, kalandokról álmodoztam. Nagy kóborlásokról. Hitler már rég bent volt. Nála részem lehetett mindenben. Itt Európában. Most Európa is gyarmat. Sok mindent lehet megélni. Beléptem. 15 éves voltam. Nem bántam meg. Az első gyilkosság?! Csak az nehéz. Azután meg már muszáj is. Nem lehet visszatáncolni: Hiszen már hadibűnös vagy és most már... csak ölni, ölni, hogy... nehogy felülkerekedjenek és felelősségre vonjanak. Egyre mélyebbre kell gázolni. És már beleszokol és élvezetet is talál sz benne.

Pipára gyújt. Nevet: Litván dohány. Elvettem a litván katonáktól. Európa-gyarmatosító.

Ledől. A nagy germán, rózsás, gödrösarcú baba, a gyilkos, hadibűnös nyugodtan, lelkiismeretfurdalás nélkül horkol.

Felébred. Mennie kell. Ki az erdőbe. Lehet, hogy nem tér vissza. Tiszta szívből kívánjuk neki, hogy ott maradjon. Az erdőben. Lepedőstül. A malmosné szekrényéből. A menyezetig ér, ahogy nyújtózkodik.

Mesél még. Jó híreik vannak. Itt már pár nap múlva végeznek az oroszral. Áttörték maguk a katlanon, pár nap és egyesülnek a nyugaton fekvő főerőkkel. Romániában győztek. Félrománia újra német kézen. Ugyanígy Franciaország is. Páris SS divízió foglalta vissza. Pár órája kapta a híreket a kapitány. Mérget vehetünk rá. A Gondviselés mindig kedvezett Hitlernek. Nem jön a megtorlás.

Körülnézek a szobában. Hol vagyunk? Ki ez az SS-legény és kinek a lepedőjét szabta magára hórejtő ruhának? Ki ez a malomtulajdonos? Zsuga már nyitja a szekrényeket — a textilanyagok érdeklik és szeretne új cipőt is már a lábára. Már teljes napja nem váltott cipőt. Saracot a spáiz érdekli. Vlada patikaszekrényt fedezett fel és sorra rakja ki a porokát, tablettákat, üvegecskéket Sógor elé: Te vagy az orvos! Mondd, mi mire való?! Rendezkedünk, átrendezzük a szobát; magunkhoz szabjuk át. Közben Sarac beszél.

— Képzeld. Bábel ez. Van itt nemcsak holland, de lett, litván, francia SS is. És reggel még kijárok vízért, hat a mi nyelvünkön szólít meg

egy SS! Azt mondja, hogy »zdravo!« Földbe gyökerezett a lábam. Ma-sinkája volt. Én meg fegyvertelen. Megörült nekem. Hogy végre beszél-
het szíve szerint. Anyanyelvünkön. Hogy van itt 7 horvát SS. Hogy
meglátogassam ám. Mereven álltam, merev arccal. Vigyázz állásban.
A hideg gyűlölet kiült a szemembe. Összeszorult a torkom; ha akartam
sem tudtam volna szólni. Aztán búcsúzott »zdravo!« És nyujtotta a
kezeit. Mereven álltam. Nagyon vigyáztam, hogy a kezem véletlen, be-
idegzett udvariassági mozdulattal, ki ne lendüljön a keze felé. Sikerült,
nem fogadtam el a kezét. No, kinek van még kenyere? Holnapra sütünk,
azért vagyunk malomban — teszi hozzá és üríti a főzelékes és befőttés
üvegeket nagy közös tálba. Süthetünk fánkot. Zsír van itt elég. Leülünk
két tyúkot. Vagy mit garasoskodunk. Lehet három is. Ez a falu kapi-
talistájának a háza.

A földbirtokos és malomtulajdonos hatalmas emeletes palotája fel-
tárja készleteit és életét. Ez az asszony lakosztálya. A falakon a fény-
képei. Egyiken maga, a másikon kislány, kislány van mellette. Gretchen
előkelő szépasszony. És szereti a gyerekeit. De a férjét? Hol itt a férfi
fényképe? Sehol a három szobában, nyoma sem a férfi jelenlétének.
Semmi ott maradt férjholmi. Véletlenül ott felejtett dolog sem. Még csak
meg sem látogatta ez a Fricc Gretchent. Az épület másik szárnyában
volt a lakosztálya. Soha sem tévesztette el az ajtót. Különváltan éltek.
Akár mi és a »baloldaliak«: Sztanimirék ott a másik szárnyon. Odaszó-
lok Sögorhoz.

— Te, micsoda orvosságok ezek? Tulajdonkép miben áll Gretchen
betegsége? Gyógyítható?

— Olyan nagyon érdekel? Nincs más gondod?

— Hát tudod, valahol az országúton bolyonghat most Berlin felé,
maga után húzza gyerekeit, csakhogy angol megszállási övbe érién el,
még idejére; csak nem szovjet övezetben maradjon! Emlékszel a Ratze-
buhei országút halott, fagyott asszonyára? Hason feküdt az úton és
karján a kiscyberék. A combja meztelen volt. Persze, az szegény asz-
szony volt. Elbolondított. Ez meg másokat bolondított magával. Ő maga
autóra ült, úgy futott. Szóval? Diagnózis?

— Jelentéktelen. Női bajok. Petefészekgyulladás. Neuralgia. Amint
látod, megőrizte fiatalságát.

— De kinek?

Három fényképalbumra akadok. Lapozgatjuk őket. A mécses utoi-
sót lobban.

— Itt alusztok, vagy lemenjünk a hatalmas pincébe, a malom alá?!
— hallatszik egy kérdés.

Mindenki fenn marad. Csak a kérdező költözködik.

Ülünk a sötétben. Összehúrom lábom magam fölött a bölcsőben.
Most, ilyenkor... legszebb hazaképzelnem magam. Egykori bölcsőbe...
anyám mellére, akit agyonütöttek a fasiszták — talán ilyen gödrösálló
völkedsdeutscher épen. Tente baba, tente... nem akadok majd élőre oda-
haza... és itt télenkedem, magam fölé húzott lábakkal, hátanfekye...
kimaradva mindenből.

Haza akarom képzelni magam... az asszonyt akarom látni... el-
mosódik a kép... katusa énekel, géppuska kattog... és télenül, a
hátamon, magam fölé hajlított lábakkal és azon töröm a fejem: mért
hagyta el a Fricc a Gretchen lakosztályát? A női bajok miatt? Zsibbad
már a lábam. De nincs hova fektessem. Kalimpál a levegőben.

Közvetlen közelben robban. Tulajdonkép nem érdemes felfigyelni rá. De két lépésnyire üreg nyílik a falon és bevilágít a golyófűzér.

— Le a pincébe, — adja ki a Sarac a jelszót és fogjuk a cókómókot, öltözködünk, indulunk a hideg hodályba.

Egy félmagyar fiú, SS legénnyel beszélget — magyarul. Odaállok. Már mondja is. Előlről az egész, ismert lemezt.

— Temesvári vagyok. Volksdeutscher. És nagy marha. De ezt csak most tudom.

— Elég jókor. Hány éves?

— Huszonhárom.

— No lám.

— De a 24-iket meg nem élem. Ismerem a szerb szokásokat is. Az egész mókát. Voltam Szmederevón, egyszer szlatkóval kínáltak. Mind befaltam. Nem úgy, kanalazva.

Beajánlja magát a Fricc. Csibésznyelven, hányaveti, külvárosi nőcsábász módjára, aki minden pillanatban kész a vetélytársa felé dobni a sörös üveget.

— Nemsokára otthon vagyunk.

— Én már aligha. Ott voltam Sztalingrád alatt. 9850 ember volt a divízióban, 173-an maradtunk életben. Köztük voltam. Egyszer sikerült. De most! Ez az erdő kutyább Sztalingrádnál is.

— És ha élve kerülök ki? — folytatja — nem mehetek haza. SS vagyok. Kivégeznek.

Káromkodók.

— A románok besoroztak. Ez parancs volt. És reguláris csapatost. De én vén marha átléptem, mint német, az SS-be. És most vége... Ismerem Jugoszláviában az egész mókát. Noviszádon egészen szépen ellennék. Nem ismernek. Csak ilyen fogoly-egyenruhába bújtatnának.

Szóval ezért a beajánlás. A szlatkó-história. Tovább állok. Fekhelyet keresek.

— No, megyek az erdőbe. Ha visszatérek, folytatjuk a megbeszélést. Voltam már Noviszádon, Jóképű lányok vannak ott.

Didergünk a nyitott hodályban a szörnyű februári éjben. Lefekszünk. Felállunk. Itt-ott elalszunk, felriadunk. Visszaszállingózunk az üregesfalú szobába. Fűtjük eszeveszetten.

Reggel Sarac már főz... Kenyérsütéshez készülődik. Malacot akar vágni. A konyhán a mieink, olaszok, lengyelek, SS-legények. Ott van minden szoba kiküldöttje. Két orosz lány is betér. Az egyiknek karján kisgyerek. Jurij már mindenki kedvence. Orosz. Már csak azért is. »Süssél nekünk, állj be a kolhozunkba« — ajánlja Sarac.

A szekrényhez viszi. Itt csupa női holmi van. Válogassanak. A kis Jurijra prémbundácska kerül. Gretchen kislfiáé volt nemrég. A lányok is felöltöznek.

Nyolcvan esztendő s német vasorrú bába tér be. Csak az ilyenek mertek megmaradni. Szétlőtték a házat. Bolyong a hóban, fagyban. Melegszik, rágszál. Csodálkozik, senki sem goromba hozzá! Még az oroszok is elbeszélgetnek vele. Eszik. Maga elé néz. Eszik. Mozog az állkapcsa. Fogatlan vénasszony. Már nem féltette az ártatlanságát. Itt maradt. És be volt osztva — szolgálattételre. Házörizni. Az itthagytott húsz fogatlan vénasszony. Eszik. Mozog az állkapcsa. Jó emberek közé került. Már napok óta hajléktalan. Mormog. Nem akar többet házat

örizni. A gazdag malmosnénk nem maradtak itt. Szolgálatot tenni — a katusák zengő ének-kisérete mellett. Jó emberek ezek a jugoszlávok, oroszok, lengyelek. Elálmosodik a meleg tűzhely mellett, a tyúkok, malacok, fánkok zsirszagában. Belefekszik az ágyba. Ah! Sóhajt. Öt napja nem feküdt ágyban. Elalszik!

SS legény jön be az erdőből. Enni kér, puskatust fog a szekrényre. Be akarja törni. Bort keres a peccenyére.

— Hagyd csak! Ne tördd be. Nincs benn már semmi.

A jugoszláv fogoly, Tito híve, megvédi a német bűtort, a német SS elől. Vajjon érezzük-e, hogy már nem német, hogy lengyel terület, ahol állunk, hogy nem a malmosné szekrényét — a népvagyont őrizzük?!

Itt már csak az album Gretchené. De a fogatlan vénasszony is nekünk köszöni meg az ágyat, nem az SS katonának. Foglyok vagyunk? Vagy ők a foglyaink? Ki kit őriz?

Forgatom az albumot. Gretchenben is benne volt a német alaposág. Fantázia persze annál kevesebb. Humorról szó sem lehet. Ezek a fasiszták túlságosan komolyan vették magukat. Ezek soha el nem hagyták gyatra hüvelyüket, hogy felülről, kívülről nézzék magukat. Hogy meglássák magukat. Görbe tükröz? Még tükrük sem volt, amely megmutatta volna őket. Maskovszki tükrei nagyobbbat mutattak a valódinál. Az aggancsos »hősi« ideált. Gretchen minden kép alá oda írta kit, mikor és hol ábrázol. »Én és Karl Albert a tóparton«. Hogy mindenkör rá fog ismerni önmagára és az állandó jelenlevő Karl Albertre — eszébe sem jutott. És az sem, hogy a tóról is mindenki látja, hogy tó s nem kocsi-kenőcs. »Karl Albert mint karmester«. Csakugyan ott áll a muzsikusok előtt, dirigál. Karl Albert muzsikus volt. Karl Albert Gretchenel a tóparton álmodozott, Karl Albert itt-ott már a kicsikkél is képre került. Három albumon át Karl Albert, a húsz éves tacsó, a muzsikus. Ismerjük már egész életüket. Karl Albert emberi, zenei és szerelmi fejlődését. Vajjon mit muzsikált Gretchennek, hogy a palota másik szárnyába muzsikálta át a férjet? Karl Albert — indulókat ismert, kemény, germán, fasiszta marsokat és szentimentális olvadó zenétlenséget. Itt vannak a kották, könyvek, képek, amiket együtt nézegettek. Lili Marlen — dalával nyerte el Gretchen szívét. És akkor lett övé Gretchen, amikor no lám, no lám, a közeli folyóparton bolyongtak és utoljára kattant, búcsúképen a fényképezőgép, hogy azután Gretchen odaírhasa az utolsó együttléti képe alá: »Karl Alberttel a folyóparton. Karl Albert, SS egyenruhában.«

»Karl Albert SS egyenruhában«. Nos, Maskovszki, nos ki női csukákra halászó órásmester, álmod csakugyan beteliesedett. Hogy is mertél ilyen nagyot, merészet álmodni!? Karl Albert, a kis árvád, ime átkerült az ucca tulsó oldalára — a földbirtokos malomtulajdonos asszonyát viszi, talán nem is függönyös, Himmelbettbe. Nagy út az a pár méter. Át a kocsiúton, a túloldalra fel a lépcsőkön, Gretchen hálósobájába. És kinek köszönhette ezt? Lili Marlennek, aki minden este 10-kor az Afrika-hadtest káplárjának üzenete után elénekelté dalát a beográdi lámpaoszlop alól. És az SS egyenruhának, ami olyan szépen feszült rajta, Landeck nagy muzsikusan.

Maskovszki a fiában karriert élt meg. Igaz, hogy most már Karl Albert nem muzsikál és a felszabadult Beograd lámpaoszlopa alól is rég megfutott Lili Marlen. Viszont nem javít már »ideiglenesen« órákat Maskovszki sem, mert ott zöldül, a havon — együtt Karl Alberttel.

— Raus aus dem Zimmer! Los!

Puskatussal kotornak ki bennünket az SS-legények a szobákból. A tűzhelyen süll a fánk, fő a tyúk, a meissenì porcellán edények szanaszét hevernek a gyümölcscsel.

— Újból — ebéidő előtt, — mondja Sarac és útközben majd éhezünk.

— Ha lesz rá időnk — hallatszik valahonnan a sorból.

— Ah, ezek? Ezek már azt sem... — mutatja a fejkurtítást — Alig várják, hogy a civilruha kerüljön felülre.

A távolból, a hídon túl elhaló ágyúörgés hallatszik.

Megindulunk az újabb tábor felé.

— Addig nem bízom bennük, míg ott nem zöldül a fagyott húsuk az erdőszélen, Karl Albert, Lili, Marlen és Maskovszki mellett.

— Vigyázz — mondja Vlada — másodszor jobban megbecsüld a tálcán hozott szabadságot. Túlkönnyen jutottunk hozzá, azért nem becsültük eléggé most.

Menetelünk a fagyott havon. Az útszélen német hullák hevernek.

PAP JÓZSEF:

AZ ÚJ ASSZONYHOZ

Most tudom már, kik és hányadán vagyunk:

Két külön bolygó egy pályán mozogva
Külön-külön is — de jobb, ha fogódzva;
Életmag, újulás: ez az óhajunk!

Még állnak utunkban Tegnapi lovagok,
Kiknek nyál-inger a dübörgő élet,
És póri zsivaj a harsogó ének —
Velük csatázván meg-megtorpanok.

Ma is sebzetten menekültök Hozzád,
Hogy zilált hitem újra helyrehoznád,
Mert rátörtek gazul — s eszmékkal terhes

Lüktető fejem lágy öledbe hajtva,
Bújtasd kis kezed sötét, dús hajamba
Es mondjad biztatón: te vagy a Kedves...

